

Алфа универзитет, Академија уметности -
Катедра за продукцију у уметности и медијима, Београд

DOI 10.5937/kultura1445043P
УДК 316.75:351.856(497.11)"1945/1980"
06.05::82(497.11)"1945/1980"

оригиналан научни рад

СРПСКЕ ДРЖАВНЕ НАГРАДЕ ЗА КЊИЖЕВНО СТВАРАЛАШТВО ОД 1945. ДО 1980. ГОДИНЕ

Сажетак: *Државна културна политика има веома важну улогу у културном животу сваке земље, јер директно утиче на стварање услова за живот и рад уметника. Овај утицај испољава се на много начина, од законске регулативе до финансијске подршке културним институцијама, пројектима и самим уметницима за њихов рад. Веома је важно разумети да државна политика никада не функционише одвојено од званичне политике једне земље, као и да свака земља дефинише своју културну политику и њене приоритете у зависности од политичких, друштвених, економских, културних и других специфичности сваке земље. Награђивање у култури чини саставни део сваке културне политике и у овом истраживању ми ћемо се бавити најзначајнијим српским државним наградама које су биле додељиване за књижевно стваралаштво у периоду од 1945 до 1980. године. Конкретно, бавићемо се Седмојулском наградом и Октобарском наградом града Београда.*

Кључне речи: *књижевно стваралаштво, државне награде, културна политика, Србија, Седмојулска награда, Октобарска награда града Београда*

Држава утиче на уметност без обзира да ли је подржава или лишава своје подршке, а подршка се огледа кроз стварање повољних услова за рад уметника, од закона и прописа

којима се регулише уметников статус, преко откупа радова и стипендија до награда.

У првој општој дефиницији културне политике коју су усвојили експерти Унескоа 1967. године у Монаку¹, под културном политиком се подразумева „укупна сума свесних промишљених поступака, радњи или непостојања радњи у заједници, којој је циљ да се задовоље становите културне потребе преко оптималног коришћења свих физичких и људских потенцијала којима у одређеном тренутку располаже дата заједница.”²

И Волкерлинг (Michael Volkerling) истиче да је за проучавање културних политика важно утврдити не само шта је у неку културну политику укључено, већ и шта је искључено, у коју област се улаже, а у коју не, јер је то увек избор оних који у име државе делују,³ а како примећује Т. С. Елиот, „неке важне активности, врло је вероватно, више никада неће бити могуће без неке врсте официјелне потпоре. Напредак експерименталних наука сада захтева огромну и скупу опрему, а бављење уметношћу више нема, у некој већој мери, новчану потпору приватних покровитеља.”⁴

На улагање у културу превише често се гледа само као на трошак, а то, заправо, не би морало да буде тако, јер многи уметнички пројекти не само да остварују значајну зараду, већ због привлачења великог броја туриста корист од њих имају и градови и региони у којима се одвијају, а да и не говоримо о значају који богати културни живот једне земље има на њене грађане. Значајно је за државу и када њен грађанин освоји неку престижну награду, попут Нобелове. Тако су, након проглашења Ива Андрића за лауреата 1961. године, почела да се преводне не само његова дела, већ и дела других писаца са ових простора на стране језике.

Други светски рат допринео је појачаној интервенцији држава у сфери културе и свака национална културна политика била је обележена неком врстом уплитања владе. Од директног усмеравања културе (нпр. Министарство културе

1 Само годину дана касније, и у нашој земљи је одржан скуп о културној политици, на Високој школи политичких наука у Београду, који је прерастао у Факултет политичких наука Универзитета у Београду, на коме се и данас изучава ова област у оквиру предмета *Културна политика ЕУ*.

2 Leko, K. (1988) Akteri i modeli kulturnih politika, *Kulturni radnik* 5, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, str. 8.

3 Volkerling, M. (1996) Deconstructing the Difference-Engine: A Theory of Cultural Policy, *International Journal of Cultural Policy*, Volume 2, Issue 2, Center for Cultural Policy Studies – University of Warwick.

4 Елиот, Т. С. (1995) *Ка дефиницији културе*, Ниш: Просвета, стр. 103-104.

у Француској), преко индиректног уплитања (нпр. смањење пореза за спонзоре културних активности у САД) до употребе квази независних организација (Савет уметности у Великој Британији).⁵

Тена Мартинић говори о доминантним моделима културне политике у периоду који је предмет нашег проучавања.⁶ Она први послератни период у земљи назива просветитељским, јер је имао за циљ подизање општег образовног нивоа друштва. Самоуправљање потискује овај модел, а нагла урбанизација и промена средине ствара неравнотежу у појединцу, наглашава ауторка, што омогућује појаву тржишног модела културне политике, којим се званично не искључује елитна култура, али се у пракси и не форсира.

Награђивање у култури је саставни део сваке културне политике и увек изнова покреће питање вредновања културног стваралаштва. Како је и сама уметност помало неухватљива, није увек једноставно дефинисати ни критеријуме за доделу награда. Неки уметници, чија су дела била слављена за њиховог живота, данас су пали у заборав, а други, који су били непризнати за живота, после своје смрти уздизани су на пиједестал.

Постоје, наравно, и они уметници који су били миљеници свог доба, а чија су дела остала до данас, као и они који никада нису сматрани значајним.⁷

Отвара се и питање да ли награду треба доделити младом, неафирмисаном уметнику или познатом аутору? Неки наши књижевници, попут Ива Андрића и Миодрага Булатовића сматрали су да је награда најпотребнија младом књижевнику, као подршка за његов рад, а чињеница је да се увек могу наћи убедљиви аргументи и *за* и *против*.

Награђивање има утицај не само на награђеног, друштво у целини, јер се награђивањем подстиче и усмерава заједница ка прихватљивом и пожељном, већ и на чланове жирија, који су и сами награђени тиме што су им признате квалификације да буду у жирију. Жири „својим гласом „за” или „против” награђивања дела (...) не одређује само судбину дела, већ и

5 Dumazedier, J. (1988) Planiranje i kulturni razvoj: razmišljanja sociologa o francuskom iskustvu od Andrea Malrauxa do Jacka Langa (1959-1985), *Kulturni radnik* 5, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, str. 47.

6 Martinić, T. (1986) *Kultura kao samoodređenje*, Zagreb: Cekade.

7 Опширније у: Прњат, Д. (2013) *Културна политика*, Београд: Академија уметности.

судбину њеног аутора, формира укус публике, утиче на њену естетичку културу”.⁸

Потребно је поменути и „детерминанте које поједину награду чине јединственом, односно различитом од других награда. Те детерминанте ситуирају се на неколико планова (област стваралаштва, језик, територија, времен, узраст, сталешка припадност и, наравно, назив награде, а њихова комбинација доводи до онога што се назива индивидуализацијом награде”.⁹

Када се говори о књижевним наградама, неизоставно је размишљање Милоша Немањића о функцији ових награда. „Друштвена функција, као најопштија, подразумева, пре свега, одређено вредновање књижевног стваралаштва и књижевног занимања у неком времену и друштву. Ова функција може да се остварује као фаворизовање припадника одређене књижевне генерације, неког књижевног правца, извесне идејне струје итд, али може да се изражава и кроз подстицање књижевног стваралаштва уопште”.¹⁰ Економска функција, напомиње аутор, може да се испољи као директна, када се за награду додељује одређени новчани износ или индиректна, која је последица популарности награђеног дела и повећање тражње за тим и осталим делима тог аутора.

Естетска функција књижевне награде се остварује у издвајању из опште књижевне продукције онога што је у датом тренутку уметнички највредније, али исто тако и у могућем фаворизовању неког књижевног рода или одређене књижевне струје, објашњава Немањић, а идеолошка „се огледа у процени идеолошких ставова самог аутора односно у процени идеолошких премиса у самом књижевном делу.”¹¹ За оцену ових функција, у социолошком смислу, релевантни су и други чиниоци: „број књижевних награда и њихов основни смисао, број и врста награђених књижевника, врста и састав жирија, висина новчаних износа награда, књижевне последице књижевних награда.”,¹² појашњава Немањић.

У проучаваном периоду у Србији је додељиван велики број књижевних награда, међу којима су најзначајније награда

8 Божић, Ј. Д. (1995) *Уметност у светлу награде*, Уб: Јавно културно-информативно предузеће Уб, стр. 80.

9 Драгићевић Шешић, М. и Стојковић, В. (2011) *Kultura, menadžment, animacija, marketing*, Beograd: *Clio*, стр. 49.

10 Немањић, М. (1981) Књижевне награде – друштвена и уметничка функција, *Култура-документација* свеска 1, Завод за проучавање културног развика СР Србије, стр.7-8.

11 Исто.

12 Исто, стр. 9.

АВНОЈ-а, Награда „4. јули”, Седмојулска и Октобарска награда града Београда. Како предмет овог рада чине српске државне награде за књижевност у периоду од 1945. до 1980. године, у раду ћемо се бавити Седмојулском наградом и Октобарском наградом града Београда. Обе награде додељиване су једном годишње.

Седмојулска награда установљена је 1959. године, али те године ником није била додељена. Додељивана је поводом Дана устанка народа Србије, „за најзначајнија достигнућа у науци, уметности и другим областима живота и рада која имају општи значај за развој Социјалистичке Републике Србије.”¹³ Ова награда се обезбеђивала из буџета Републике Србије и састојала се од Повеље и новчаног износа.

Ауторка истиче да се награда додељивала за животно дело у области науке и уметности, а до 1963. године и за појединачна остварења у области науке („Награда за нарочито значајна остварења у области науке”), односно уметности („Награда за нарочито значајна остварења у области уметности”), а да се од 1973. године додељује за најзначајнија достигнућа у свим областима друштвеног живота и рада.

Шурбек наводи и да су о додељивању награда у периоду од 1964. до 1970. године одлучивале комисије које су поред председника и чланова комисије које је именовао Управни одбор Републичког фонда за научни рад, чинили и представници Српске академије наука и уметности, Универзитета у Београду, Универзитета у Новом Саду и Удружења универзитетских наставника и других научних радника када је у питању награда за област науке, а за награду у области уметности поред председника и чланова комисије које је именовао Управни одбор Републичког фонда за унапређење културне делатности и чланови Српске академије наука и уметности, Академије за позориште, филм, радио и телевизију, Академије ликовних уметности, Академије примењених уметности, Музичке академије, Архитектонског факултета и Културно-просветне заједнице Србије. Она наводи и да је у периоду „од 1970. до 1972. Комисију за доделу Седмојулске награде за уметност именovala Скупштина Републичке заједнице за културу, а за науку Скупштина Републичке заједнице за научни рад.”¹⁴

Седмојулску награду за посебно значајно остварење у области књижевности у проучаваном периоду добила су два

13 Шурбек, М. (1981) Награде у култури – награде за књижевност и преводаштво, *Култура-документација* свеска 1, Завод за проучавање културног развоја СР Србије, стр. 20.

14 Исто, стр. 21

писца и два песника и то Душан Матић (1960), Добрица Ћосић (1961), Антоније Исаковић (1962) и Стеван Раичковић (1963).

У проучаваном периоду награда за животно дело није додељена три пута и то 1959, 1963. и 1968. године, а добили су је Марко Ристић (1960), Стеван Јаковљевић и Велибор Глигорић (1961), Милан Дединац (1962), Десанка Максимовић (1964), Милош Ђурић (1965), Душан Матић (1966), Миодраг Ибровац и Александар Вучо (1967), Војислав М. Ђурић и Бранко Ћопић (1969), Оскар Давичо (1970), Скендер Куленовић (1971), Васко Попа (1972), Хивзи Сулејмани (1973), Ерих Кош (1974), Славко Вукосављевић, Ладислав Ласло Гал, Јара Рибникар и Максут Шеху (1975), Младен Лесковац (1976), Мира Алечковић (1977), Бранко Радичевић (1978), Рашко Димитријевић и Енвер Ђерђеку (1979) и Мирослав Антић, Слободан Марковић и Живан Милисавец (1980).

Поводом Дана ослобођења 20. октобра, Скупштина града Београда установила је 1954. године Октобарску награду града Београда. Награда се додељује за дело које није до тада приказано, објављено, изложено и које је тематски везано за Београд или да је аутор грађанин града Београда.¹⁵ Шурбек наводи и да се имена предложених кандидата, дела и предлагача објављују у дневној штампи, а да жири са мандатом од две године именује Скупштина града Београда и напомиње да се награда састоји од дипломе и новчаног износа, који зависи од средстава обезбеђених у градском буџету.

Добитници Октобарске награде града Београда за књижевност су Бранко Ћопић (1956), Милан Дединац (1957), Стеван Раичковић и Оскар Давичо (1958), Михаило Лалић и Бранко Миљковић (1960), Милорад Панић-Суреп (1961), Велимир Лукић, Душан Милачић и Јелисавета Марковић (1962), Ерих Кош, Миодраг Павловић и Борислав Радовић (1963), Милан Будимир и Мирон Флашар (1964), Петар Цацић (1965), Драгослав Михаиловић (1967), Скендер Куленовић (1968), Слободан Селенић (1969), Антоније Исаковић (1970), Матија Бећковић (1971), Радомир Константиновић (1972), Ристо Тошовић (1973), Бранимир Шћепановић (1974), Младен Марков (1975), Драган Јеремић и Миодраг Поповић (1976), Александар Вучо (1977), Душан Матић (1978) и Милован Данојлић (1980). Награда није додељена три пута и то 1955, 1959, 1966. и 1979. године.

¹⁵ Исто, стр. 30

Када се упореде имена добитника ових награда, примећује се да су неки аутори добили обе награде и то су Антоније Исаковић, Стеван Раичковић, Милан Дединац, Александар Вучо, Бранко Ћопић, Оскар Давичо и Скендер Куленовић, а песник Душан Матић добио је чак два пута Седмојулску награду и то 1960. године награду за посебно значајно остварење у области књижевности и шест година касније Седмојулску награду за животно дело, а добио је 1978. године и Октобарску награду града Београда за књижевност.

Како су готово сви награђени уметници и данас веома цењени, могло би се закључити да је жири био прилично објективан и да, без обзира на чињеницу да је у значајном временском периоду идеолошка функција награда била изражена, нису биле запостављене ни друштвена, ни естетска, а ни економска функција, јер „значај награда зависи не само од традиције или институције која је установљује, већ и од тога ко су њени лауреати”.¹⁶

ЛИТЕРАТУРА:

- Божић, Ј. Д. (1995) *Уметност у светлу награде*, Уб: Јавно културно-информативно предузеће Уб.
- Volkerling, M. (1996) Deconstructing the Difference-Engine: A Theory of Cultural Policy, *International Journal of Cultural Policy*, Volume 2, Issue 2, Center for Cultural Policy Studies - University of Warwick.
- Dragičević Šešić, M. i Stojković, B. (2011) *Kultura, menadžment, animacija, marketing*, Beograd: *Clio*.
- Dumazedier, J. (1988) Planiranje i kulturni razvoj: razmišljanja sociologa o francuskom iskustvu od Andrea Malrauxa do Jacka Langa (1959-1985), *Kulturni radnik* 5, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
- Елиот, Т. С. (1995) *Ка дефиницији културе*, Ниш: Просвета.
- Leko, K. (1988) Akteri i modeli kulturnih politika, *Kulturni radnik* 5, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske.
- Martinić, T. (1986) *Kultura kao samoodređenje*, Zagreb: Cekade.
- Немањић, М. (1981) Књижевне награде – друштвена и уметничка функција, *Култура-документација* свеска 1, Завод за проучавање културног развика СР Србије.
- Прњат, Д. (2013) *Културна политика*, Београд: Академија уметности.
- Томић, З. (2009) *Културна политика и политике идентитета*, Београд: Мегатренд универзитет.

16 Томић, З. (2009) *Културна политика и политике идентитета*, Београд: Мегатренд универзитет, стр. 55.

ДЕЈАНА ПРЊАТ

Шурбек, М. (1981) Награде у култури –награде за књижевност и преводаштво, *Култура-документација* свеска 1, Завод за проучавање културног развитка СР Србије.

Dejana Prnjat

Alpha University, Academy of Arts –
Department for Production in Arts and Media, Belgrade

SERBIAN NATIONAL AWARDS FROM 1945 TO 1980

Abstract

State cultural policy plays a major role in the cultural life of every country, since it creates conditions for artistic work and life. This is achieved in a variety of different ways, through legal regulations and financial support for cultural institutions, projects and artists being among some. It is important to recognize that a state cultural policy never functions separately from the general policy of the state, and that every country defines its cultural policy and establishes its priorities depending on its political, social, economic, cultural and other factors. Awarding is an integral part of every cultural policy, and in this research we are also going to overview the most important Serbian national literary awards presented between 1945 and 1980. We will examine the 7th of July Award and the October Award.

Key words: *literary awards, cultural policy, Serbia, national awards, 7th of July Award, October Award*